

HET VUUR VAN GODS PASSIE

Aarnoud Jobsen

De heerlijkheid van de HEER als een verterend vuur

Wat vertalingen weergeven als 'majesteit' of 'heerlijkheid' van de Eeuwige, is méér dan een koninklijke en ontzagwekkende aanwezigheid of uitstraling. Aarnoud Jobsen leidt ons rond langs verschillende verhalen waarin die gloedvolle kwaliteit van de Ene ter sprake komt. Uit die verhalen blijkt ook hoe verleidelijk én gevaarlijk het is om met goddelijk vuur te spelen.

Dr A. Jobsen is predikant van de protestantse gemeente te Goes en docent Oude Testament aan de cursus theologie voor gemeenteleden te Goes. In de loop van 2008 verschijnt het eerste deel van zijn commentaar op het boek Numeri in de serie Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel.

De traditionele vertaling van het Hebreeuwse *k^ébōd yhw^h* is 'heerlijkheid van de HEER'. Het werkwoord *kbd* heeft de notie in zich van 'zwaar zijn'. In Exodus 24:17 wordt de 'heerlijkheid van de HEER' nader gekwalificeerd als 'een verterend vuur'. Het is niet eenvoudig om *k^ébōd yhw^h* (verder aan te duiden als KY) goed te vertalen. De Naardense Bijbel kiest voor 'de glorie van de Ene' en de NBV voor 'de majesteit van de HEER'. Deze woorden roepen het idee op van een overweldigende schoonheid, van een uitzonderlijk fenomeen. Ze passen goed in de context van een cultische lofprijzing (Jes. 6:3). Gewoonlijk is de KY niet zichtbaar. De omhulling met een wolk is gebruikelijk (Ex. 24:15). In de Sinai-theofanie (Ex. 19:16-20) wordt de KY niet expliciet genoemd, maar zijn wel een aantal elementen aanwezig die naar de KY verwijzen, zoals met name de 'zwarte wolk'. In Ex. 24:18 wordt dan vermeld dat de HEER neerdaalt op de berg in vuur. Het volk is toehoorder van de verschijnselen waarbij het woord *kol* (stem) een belangrijk element is. De NBV vertaalt de stemmen/stem als natuurverschijnselen of als de weergave van de klank van een muziekinstrument. De Naardense Bijbel vertaalt letterlijk met 'stem'. Een terechte vertaling, omdat de theofanie met zijn akoestische elementen preludeert op de dialoog tussen Mozes en de HEER: 'Mozes spreekt en de HEER antwoordt in een stem'. Op de berg Sinai krijgt de relatie tussen de HEER en Mozes, waarbij de HEER zijn woorden via Mozes doorgeeft aan het volk, de *dābār*-relatie, duidelijk gestalte. In Exodus 19:21-24 spreekt de HEER woorden uit, waarin de afstand tussen Hem en het volk, maar ook tussen Hem en de priesters nadrukkelijk wordt geformuleerd. De berg Sinai is taboe. Dit taboe wordt in het begrip *kādosj* (heilig) gekwalificeerd. De enige die de HEER enigszins nabij kan komen, is Mozes.

De HEER en Mozes

De relatie tussen de HEER en Mozes is uniek. Het zou te verwachten zijn dat deze relatie Mozes een groot gezag oplevert. Het thema van het gezag komt tot uiting in het boek Numeri. De eerste tien hoofdstukken van dat boek geven inderdaad de kracht van deze relatie weer. Wat de HEER tot Mozes spreekt, wordt door het volk gedaan. Dat komt tot uiting in een afsluitende formulering als 'de Israëlieten deden het,

geheel zoals de HEER Mozes opgedragen had, zo deden zij' (Num. 1:54). In een verkorte vorm komt deze voor in de formulering 'zoals de HEER Mozes opgedragen had', die als een keervers functioneert in Exodus 40:16-22. Dit keervers komt zeven keer voor, nadat in vers 16 de toon is gezet: 'Mozes deed overeenkomstig alles wat de HEER hem had opgedragen, zo deed hij'. In het slot van het boek Exodus (40:34-38) lezen we dan de apotheose: de wolk bedekt 'tent van de ontmoeting', de KY vult de 'woning'. Soms kunnen de begrippen 'tent van de ontmoeting' en 'woning' (in vertalingen weergegeven als 'tabernakel') als elkaars synoniemen fungeren. Hier lijkt de woning zich te bevinden in de tent van de ontmoeting. Zo is de KY permanent aanwezig in de 'woning'. In deze statische situatie is Mozes niet in staat de tent van de ontmoeting binnen te gaan. Ook hij wordt tegengehouden door de distantie schepende wolk die op de tent 'woont', terwijl de KY de 'woning' vult. De wolk kan al dan niet opstijgen. Een opstijgende wolk is een teken om op te breken gedurende de woestijntocht. Overigens is er 's nachts voor de Israëlieten een vuur zichtbaar binnen de woning. Ondanks de wolk die overdag een teken is en tegelijkertijd afstand scheidt, is 's nachts een vuur zichtbaar in de woning. Ook nu wordt een relatie tussen de KY en het vuur geïmpliceerd.

Signaalfunctie

Het thema van de slotscène van het boek Exodus komt prominent terug in Numeri 9:15-23. Deze periokoop maakt op het eerste gezicht een monotone indruk. In het geheel van de eerste tien hoofdstukken van Numeri speelt deze periokoop evenwel een belangrijke rol. De beschrijving van de woning, de wolk en het nachtelijke vuur, waarbij de wolk een signaalfunctie vertoont, is ingeklemd tussen de opdracht tot het vieren van eerste pesach in de woestijn (Num. 9:1-14) en de trompettenperiokoop in Numeri 10:1-10. Het moment dat de wolk daadwerkelijk opstijgt staat vermeld in Numeri 10:11. Vanaf dat moment verliest het boek Numeri zijn statische en wat utopische karakter. De hoofdstukken 11-20 zijn te kenschetsen als de rebelliecyclus binnen het boek Numeri. De toon wordt direct gezet: rebellie leidt tot woede van de HEER en die woede manifesteert zich in een vuur dat ontbrandt onder het

volk. Op de noodkreet van het volk treedt Mozes als biddende bemiddelaar op bij de HEER. Dit gebed heeft onmiddellijk effect. De eerste drie verzen van Numeri 11 zetten zo onmiddellijk de toon. Het vuur van de HEER bedreigt het volk in een context van bestraffing. De KY ontbreekt hier.

Kwetsbaar leiderschap

Lijkt het gezag van Mozes onbetwist in de eerste tien hoofdstukken van Numeri, in de rebelliecyclus is de positie van Mozes kwetsbaar. Die kwetsbaarheid komt tot uiting in Mozes' levensmoeheid in Numeri 11:15, in het bestrijden van zijn profetisch gezag binnen de kring van de kernfamilie van Mozes (Mirjam en Aäron in Num. 12), in het ronduit negatieve rapport van de verkenners van het land in Numeri 13v., in de dreigende machtsovername door Korach en zijn medestanders in Numeri 16v. en jn een nieuwe voedsel- watercrisis in Numeri 20:2. Het is opmerkelijk dat in de laatste drie situaties de KY voorkomt. Zo komt de HEER tussenbeide als Mozes en Aäron dreigen te worden gestenigd (Num. 14:10). Na deze interventie wordt het oordeel aangezegd aan de eerste generatie in de woestijn. In Numeri 17:7 (NBG51 16:42) komt een vergelijkbare interventie voor. Ook nu volgt een aankondiging van een gericht. In Numeri 20:6 voelen Mozes en Aäron zich opnieuw bedreigd door de verwijten van het volk.

Nadat Mozes en Aäron zich op hun gezicht hebben laten vallen bij de ingang van de tent van de ontmoeting, verschijnt de KY. Het bijzondere is nu, dat er geen direct oordeel komt. Er is wel sprake van een keerpunt in de gebeurtenissen. De HEER geeft de opdracht tot de rots te spreken. Als Mozes daarentegen tot tweemaal toe op de rots slaat, wordt hem dit zwaar aangerekend. Het spreken tot de rots past immers in de *dābār*-relatie tussen de HEER, Mozes en Israëel. Het slaan op de rots wordt door de HEER bestempeld als 'ontheiliging'. Nu vallen Mozes en Aäron onder het oordeel van de HEER.

Anti-theofanie

We maken nu een uitstap naar 1 Koningen 18-19. Na de klinkende overwinning die Elia met de HEER heeft behaald op Baäl, blijkt het profetisch gezag van Elia toch te moeten wijken voor de macht van Izebel. Izebel is niet onder de indruk van het 'vuur van de HEER' dat inslaat op het brandofferaltaar dat Elia voor de HEER heeft gebouwd. Dit vuur heeft als reactie dat het volk overtuigd is van de macht van de HEER. Ook nu voltrekt zich een gericht. Dit gericht wordt niet door de HEER zelf geïnitieerd, maar voltrekt zich in de euforie die volgt op de 'overwinning' van de HEER op Baäl. De profeten van Baäl worden met nadrukkelijke instemming van Elia ter dood gebracht in het Kidrondal. Wellicht dat Elia zo zijn

Foto: Anton Sinke

woede op de vertegenwoordigers van Baäl heeft gekoeld, de afloop van het verhaal op de Karmel roept terecht weerstand op. Uiteindelijk is dit niet het uur van de glorie van Elia, maar begint een periode van diepe depressie, waarbij Elia moet vluchten voor Izebel. Elia vlucht naar de woestijn. Zo wordt de herinnering opgeroepen aan de woestijntijd van Mozes. De berg Horeb waar Elia uiteindelijk terecht komt wordt gekwalificeerd als de berg van God (1 Kon. 19:8). Hier vindt het herstel in de relatie tussen Elia en de HEER plaats in een anti-theofanie. De HEER blijkt juist niet aanwezig te zijn in de krachtige 'geestesstorm' die een vernietigend effect heeft (1 Kon. 19:11), niet in de aardbeving die erop volgt en ook niet in het vuur. In een 'stem' van een ragfijne stilte is de HEER aanwezig (1 Kon. 19:12b). Het enige wat blijft is de 'stem', de 'stem' die bij de Sinai zo nadrukkelijk aanwezig was. Dat de HEER niet aanwezig is in het vuur kan dus een correctie zijn op het idee dat Hij in het vuur op de Karmel aanwezig was. Dit vuur heeft immers geleid tot een geweldsorgie. De anti-theofanie bij de berg Horeb die Elia ondergaat, is een correctie op een verkeerd gebruik van het effect van het vuur van de HEER. Elia lijkt de cultus van de HEER op de Karmel te herstellen, maar het daaropvolgende geweld, lijkt erop te duiden, hoezeer de cultus kan worden misbruikt.

Misbruik van de cultus

Een aanwijzing voor dit cultische misbruik is Leviticus 9:23-10:3. In Leviticus 9:23b verschijnt de KY aan heel het volk. Deze verschijning is de bekroning van de eerste offerdienst waarin de pasgewijde priesters Aäron en zijn vier zonen onder leiding van Mozes mogen participeren. Deze grootse viering mondt uit in de zegening van het volk door Mozes en Aäron. Daarna verschijnt de KY. Bij deze verschijning gaat er vuur uit van de HEER (vergelijk de vertaling van de NBV, die hier sterk afwijkt van de Hebreeuwse tekst!). Als de HEER zo het brandoffer en het vet met vuur verteert, is dat voor het volk een aanleiding om te gaan jubelen en om zich ter aarde te werpen. Nadab en Abihu, de twee oudste priesterzonen van Aäron, hebben kennelijk de bedoeling het feest voort te zetten, wellicht om zich des te meer met hun priesterlijke charisma te manifesteren. Wat een godsdienstshow had moeten worden, eindigt in een nachtmerrie. Nadab en Abihu brengen 'vreemd vuur' voor het aangezicht van de HEER, 'vuur dat Hij hun niet geboden had'. Het woord 'vreemd' is de vertaling van *zār*. Dit begrip duidt op een duidelijke grens die niet overschreden mag worden. Herhaaldelijk is in het boek Numeri de waarschuwing aan de orde dat de *zār* die binnendringt in het heiligdom ter dood gebracht mag worden (o.a. Num. 1:51). Het begrip *zār* duidt op een mogelijk misbruik van de cultus door onbevoegden, maar ook door een grensoverschrijdend gebruik van degenen die juist

wel bevoegd zijn. Priesters kunnen misbruik maken van hun macht, juist omdat zij met het heilige omgaan. De zin 'het vuur dat uitgaat van de HEER' in Leviticus 9:24 wordt in Leviticus 10:2 opnieuw gebruikt. Nu 'verteert' het vuur Nadab en Abihu. Er is een relatie tussen de heiligheid van de HEER, waarbij van de priesters een totale integriteit wordt geëist, en de KY (Lev. 10:3). De compacte tekst van Leviticus 10:1-3 roept de nodige vragen op. Maar in het boek Numeri wordt deze geschiedenis aangehaald bij de tweede telling (Num. 26:61) in de woestijn. Bij deze telling komen verschillende kanttekeningen voor. Integriteit is daarbij een belangrijk thema.

Vuur als machtsmiddel

De tekst in 2 Koningen 1 is complex. Het motief van de concurrentieslag met de Baäl is erin aanwezig (vs. 2) en de koning wil de profeet ter verantwoording roepen (vs. 9). Elia wordt daarbij aangesproken als 'godsmen'. Dit kan een algemene aanduiding zijn van een charismatische persoonlijkheid die zijn bijzondere 'goddelijke' gaven ook kan gebruiken als magische middelen. Kennelijk is Elia er niet van gediend om zo te worden aangesproken. Godsmannen maken gebruik van 'goddelijke' krachten en kunnen kennelijk ook het 'vuur' uit de hemel oproepen. Elia doet dat tot drie keer toe. We zijn hier op het grensgebied van gebruik en misbruik van goddelijke krachten. Elia gebruikt het hier als machtsmiddel. Opmerkelijk is de 'hemelvaart' van Elia. Daarbij speelt het motief van het 'vuur' een opmerkelijke rol (2 Kon. 2: 11). De uitzonderlijke betekenis van de profeet Elia komt in deze scène tot uiting.

Troonwagenvisioen

In het troonwagenvisioen van Ezechiël 1 komen de motieven van de stem, het vuur en de KY ook voor. Opmerkelijk in dit visioen is de aanduiding 'als'. Wat Ezechiël in zijn visioen ziet, 'ziet er uit als'. Exacte beschrijvingen kan hij niet geven. De stem klinkt in Ezechiël 1:25, in vers 27 komt iets dat op vuur lijkt met een stralenkrans eromheen. Het hele visioen loopt uit op een climax: 'dit is de verschijning van de gestalte van de heerlijkheid van de HEER'. De tekst in Ezechiël is zoekend en evocatief, niet definiërend. Het troonwagenvisioen beeldt uit, hoezeer de HEER intens aanwezig blijft, ook al zal de tempel verwoest worden. Het heiligdom waarin de HEER troont, is verplaatsbaar. Een mobiel heiligdom dat in pracht en volmaaktheid de tempel van Jeruzalem ver overtreft. Ezechiël wordt in deze context geroepen om in de eerste hoofdstukken de meest gruwelijke aankondigingen van het oordeel van de HEER uit te beelden, zelf lijfelijk te ondergaan en te verkondigen. De eerste hoofdstukken van Ezechiël kenmerken zich zo door een dramatische setting. In hoofdstuk 10 van

Ezechiël wordt de thematiek van het troonwagenvision hervat. In een lange beschrijving wordt duidelijk hoezeer de KY de tempel verlaat. Overigens komt ook het thema van de 'stem' voor (Ez. 10:5). Dit lijkt er een aanduiding van te zijn dat de KY in ballingschap gaat. Overigens keert de KY weer terug naar de door Ezechiël beschreven nieuwe volmaakte tempel van Jeruzalem (Ez. 43:2.4). Door die terugkeer wordt het herstel van Israël gemarkeerd. De KY trekt dus met het volk mee. Dat gebeurt in de woestijn en in de periode van de ballingschap.

Passie

De KY drukt enerzijds de grootsheid van de HEER uit. Een vertaling als 'majesteit' of als 'glorie' geeft dat redelijk goed weer. Zo vult de KY het binnenste van het heiligdom. Anderzijds wordt duidelijk hoezeer de KY aanwezig is in crisissituaties, hoe deze manifestatie een duidelijke grens markeert tussen goed en kwaad. De KY kan zelfs als een beschermend cordon tussen geweldplegers en de profeet Mozes in staan. Het 'vuur' dat een 'verterend vuur' kan zijn functioneert dan als oordelend vuur. Bij het 'vuur' hoort ook de 'stem'. Die stem komt tot uiting in de bijzondere relatie die de HEER in de woestijntijd met Mozes aangaat. Uiteindelijk bereikt die stem dat de Tora tot gelding wordt gebracht. Ook bij Elia is die 'stem' naast het vuur prominent aanwezig. In het boek Ezechiël lijkt een hartstochtelijk pleidooi voor te komen om zich om te keren van een heilloze weg. Deze hartstocht van de kant van de HEER uit zich in felle oordeelsaankondigingen. Het boek Ezechiël staat zeker in de eerste hoofdstukken onder een grote dramatische spanning. Het is erop of eronder. De profeet beeldt dat uit en zegt dat aan. Zo is hij spreekbuis van een passievolle God. Behalve een vertaling als 'majesteit' en 'glorie' kan KY ook weergegeven worden met 'gloedvolle passie van de HEER'.

Vertalersdag Dirk Monshouwer Stichting

De Dirk Monshouwer Stichting houdt op vrijdag 23 mei, van ca. 10.30-16.00 uur, in Kerkelijk Centrum Zeist-West te Zeist een **Vertalersdag**. Deelname aan deze dag staat open voor iedereen die zich in de gemeentepraktijk, uit liefhebberij, of anderszins bezighoudt met het vertalen van bijbelgedeelten uit het Hebreeuws of Grieks.

's Morgens staan er diverse korte inleidingen over aspecten van het bijbelvertalen in bijbels-theologisch perspectief op het programma. 's Middags komt het echte werk. Dan gaan we zelf aan het vertalen: teksten uit Oude en Nieuwe Testament, aansluitend bij de behendigheid die u daarin hebt. Dus als u een korte *refreshment course* wilt doen, kan dat, maar wanneer u er wekelijks mee bezig bent, komt u ook aan uw trekken. Aan de dag wordt o.a. meegewerkt door Marieke den Braber, Karel Deurloo, Joep Dubbink, Piet van Midden, Evert van den Berg, Leen de Ronde en Harry Pals.

De Dirk Monshouwer Stichting stelt zich ten doel bijbelvertalingen ten dienste van eredienst en leerhuis te vervaardigen of te laten vervaardigen. De DMS wil daarmee de discussie over bijbelvertalen stimuleren en onderhouden en, niet in de laatste plaats, het plezier in zelf vertalen bevorderen. De noodzaak tot vertalen in actualiteit vervalt nooit, ook niet met het verschijnen van bijvoorbeeld de Nieuwe en de Naardense Bijbelvertaling. Voor het verwezenlijken van de doelstellingen heeft de Stichting o.m. een eigen interactieve website (www.schriftlezing.nl), met daarop van week tot week vertalingen van de schriftlezingen volgens het Oecumenisch Leesrooster van de Raad van Kerken.

U kunt zich tot 1 mei aanmelden voor deelname aan de Vertalersdag door het overmaken van € 25 per deelnemer op giro 9320431 van de Dirk Monshouwerstichting in Almere, o.v.v. Vertalersdag. In het bedrag zijn de kosten van koffie, thee en een broodmaaltijd begrepen. Wanneer u zich daarnaast per e-mail aanmeldt bij monshouwerstichting@gmail.com, krijgt u van tevoren route en programma toegezonden.